

teatr

Сергій ДАНЧЕНКО НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕАТР - ЦЕ ТЕАТР ВЕЛИКОГО СТИЛЮ

Концепція Національного театру

Духовне життя практично кожного європейського народу важко уявити без участі в ньому особливого організму - НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕАТРУ. В одних країнах він носить цю назву, як, скажімо, Національний Королівський театр в Англії. В інших - зберігає своє традиційне ім'я: "Комеді Франсез" у Франції, "Бургтеатр" в Австрії, "Королівський театр" у Швеції... Але справа не в назві, а в задумі та призначенні. Задум та призначення такого театру бути ТЕАТРОМ НАЦІЇ.

Насамперед, це означає бути виразником того, що притаманне нації, що характерне для неї як цілого, що склалося історично. Цілого, яке постійно розвивається, змінюється, але зберігає себе як ціле.

У самій природі Національного театру закладена така якість, як неперервність, цілісність національної культури. Або по-іншому - відчуття національної культури, як цілого. Збереження національної культури як цілісної - це, напевно, одна з основних місій Національного театру. Отже, цілком зрозуміло, чому свого часу кожна з європейських націй так прагнула до народження та становлення свого власного Національного театру. Прикладів безліч. Один із них - історія народження чеського Національного театру наприкінці минулого сторіччя, театру в прямому значенні слова збудованого на гроші кожного чеха.

Про характер та культуру того чи

іншого народу, зокрема, культуру театральну, можна безпомилково судити якраз із усього того, що відбувається з мистецтвом Національного театру. З часової дистанції особливо помітно, що у творчості саме цих театрів моральний тонус та духовні шукання нації відбиваються найбільш адекватно, найбільш зримо.

Мистецтво Національного театру - це мистецтво ВЕЛИКОГО СТИЛЮ. Так історично склалося, таким цей театр прагнула бачити нація. Мистецтво ВЕЛИКОГО СТИЛЮ - це вивіреність та ясність стильових виразів, очищення від усього неосновного та випадкового. Але це також відсутність стильового екстремізму, стильових крайнощів, стильових вибухів.

Мистецтво Національного театру є мистецтвом, яке не дає розчинитися, розсіятися, роздрібнитися національному стилеві, мистецтвом, яке й покликане ЗБЕРІГАТИ НАЦІОНАЛЬНИЙ СТИЛЬ. Причому зберігати його живим, співзвучним сьогоденню і завжди гранично змістовним. Зберігати стиль як поняття цілком конкретне й об'ємне водночас.

Цим і пояснюється, що Національний театр не має права відкидати нічого з того, що було створене культурою минулого, в тому числі й те, що було створено на його сцені. Національний театр повинен, не випускаючи з поля зору культури минулого, постійно співвідносити з нею своє мистецтво, свою творчість.

Безумовно, час диктує своє відчуття стилю, викликає до життя його нові прояви. Мистецтво Національного театру, ясна річ, підпорядковане часові, ним живе і дихає. Проте, на відміну від мистецтва інших театрів, у будь-яких змінах його стильових принципів завжди відчувається не насильницька, органічна їхня природа. Передумови цих змін закладені в самих стильових принципах. Ці зміни є не що інше, як нові вияви єдиного й потужного національного стилю, як нове підтвердження його життєздатності.

Відомо, що історія перечитує сама себе. Без цього вона незрозуміла. Так і в мистецтві Національного театру: воно перечитує себе, без цього воно незрозуміле. І це зовсім не означає, що таке мистецтво консервативне, замкнене. Перечитуючи себе, воно відкриває в собі все нові й нові розуміння, виявляє незнані, непередбачувані раніше можливості свого стилю, своїх принципів, своїх основ.

Місце Національного театру в національній культурі завжди дещо виокремлене. У кожному разі, всі інші театри існують ніби у діалозі з ним - іноді дуже активному, іноді в лише вгадуваному.

Часом така ситуація буває неправильно потрактованою, багатьма не досягнутою. Національній сцені нерідко протиставляють сцени експериментальні, театри студійні. Причому протиставляють не на користь театрові Національному. Такі протиставлення і порівняння некоректні, оскільки якість і характер експериментальності на сцені Національного театру і театру студійного принципово відмінні.

В основі естетики студійного театру, як правило, закладено енергію заперечення естетики класичного театру, театру великого стилю. На цьому запереченні, на виклику мистецтву великого стилю будується мистецтво студійного театру. Театри такого роду зовсім не опікуються досягненням традиційних стильових систем, проникненням у них - це не їхня мета, не їхнє завдання. Навпаки, їх цікавлять стильові зломи, стильові деформації, експансія абсолютно нових стильових виразів в стилістику традиційну, руйнування цієї стилістики.

Було б несправедливо твердити, що Національний театр перебуває у певній глухоті до того, що відбувається в театрах інших, у тих же студійних або експериментальних. Якщо вдивлятися уважніше, то не можна не помітити, що Національний театр постійно сприймає знайдене і відкрите на інших сценах. Тільки сприймає не прямо, тобто,

не переймаючи або запозичуючи, а ніби зіставляючи, порівнюючи з незмінними й абсолютними національними стильовими істинами. І, до речі, саме на сцені Національного театру багато експериментальних ідей знаходять свої остаточні, завершені вираження, стають вираженнями класичними.

Надзвичайно важливий аспект - репертуар Національного театру. Зі сказаного, напевно, вже ясно, що він не має деформувати великого стилю цього театру - в ньому великий стиль має знаходити можливість до найповнішої реалізації.

Зрозуміло, йдеться про класику. Насамперед про класику. І вітчизняну, і світову. На сцені Національного театру сучасні п'єси - рідкість. Вони повинні й мають право з'являтися на цьому кону лише за умови, якщо здатні витримати змагання з класикою. В Європі є національні театри, які принципово не вдаються до постановок сучасної драматургії. "Комеді Франсез", наприклад. І, треба сказати, що від цього вони не стають театрами не-сучасними.

Ще зовсім недавно від нашого Національного театру вимагали, аби за будь-яких обставин репертуар був сучасним і фактично кожна щойно написана п'єса мала бути виставленою на першій національній сцені. Це виявилось оманом, але оманом, яка лишає по собі наслідки, зокрема, репертуарний бруд. Репертуарна невимогливість мстить за себе неминучою деформацією самого мистецтва Національного театру, компрометує його основи та принципи. Втрата ясних художніх орієнтирів призводить до згасання національного стилю.

Над цією темою можна було б розмірковувати досить довго. Та згадаймо висловлене Олександром Блоком у травні 1919 року перед трупом Великого Драматичного театру, біля колиски якого він стояв тоді: "Перед нами - в колишній недоторканості - велика скарбниця старого класичного та романтичного мистецтва; цьому мистецтву належить здійснити ще багато великих справ... Ось чому зараз треба пити з найкоштовнішого келиха мистецтва, намагатися наблизитись до тих вершин, на які нас закликали найвеличніші зі старих майстрів. Сучасна душа, роз'ятрена страхітливою роздвоєністю життя, потребує цілісності; будемо сподіватися, що вона більш, ніж будь-коли, відкрита сприйняттю високого..."

Великий драматичний театр є, відповідно власному задуму, театром високої драми: високої трагедії, високої комедії... В цьому театрі... ми повинні показати народів кращі зразки європейської драми у її про-

явах не побутових, не історичних, а насамперед художніх. Тут ми маємо слугувати перш за все мистецтву".

Особливо важливо це, коли йдеться про Український Національний театр. Український театр і вся українська культура перебували під постійним тиском, метою якого було повне знищення їх як духовного базису нації. Немоżliво було й думати про створення такого культурного центру як Національний театр. Проте зусиллями високоталановитих і відданих своїй справі людей фактично такий театр існував. Творчі здобутки Старицького, Саксаганського, Садовського, Заньковецької та багатьох інших, не кажучи про драматургію Котляревського, Шевченка, Франка, Лесі Українки, завжди є і будуть з нами. І все-таки, з огляду на умови виживання українського театру, маючи на увазі тезу про безперервність, про зв'язок між сьогоденням і минулим (зв'язок між минулим і майбутнім) Українському національному театрові слід спиратись не тільки на театральний досвід нашої нації, а й на розвиток світових національних культур. Як і раніше, актуальні сьогодні слова Івана Франка: "Перед українською інтелігенцією відкриється тепер... величезна дійова задача - витворити... українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного і політичного життя, ...податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайширшому темпі загальнолюдських культурних набутоків, без яких сьогодні жодна нація і жодна, хоч і як сильна держава не може відбутися".

До співпраці у Національному театрі мають запрошуватися кращі з професіоналів - композитори, художники, режисери, які опікуються не стільки формотворенням, скільки пошуком нових засобів виразності, адекватних художнім проблемам загальнолюдського, загальнонаціонального значення. Можливо, це будуть представники різних художніх течій, безперечно, це будуть представники різних мистецьких поколінь, але їх має поєднувати справжня зацікавленість у долі національного мистецтва, його живому природному розвитку й високому світовому рівні.

Існує формула, за якою в акторах Національного театру нація має споглядати себе, собою милуватися і себе вдосконалювати. У ній закладено тип актора Національного театру, його художня місія, його відповідальність перед мистецтвом, перед власною нацією. Це окрема й велика тема. Саме у трупі зосереджена лівова частка суперечностей усіх театрів і Національний не є

винятком. Якщо ж говорити про напрямок зусиль, то, розвиваючи формулу про художню місію акторів Національного театру, можна вивести принципи формування його труп, які базуються на відборі акторів, які за природою своєю і за фаховою підготовкою, власне, за школою виховання відповідали б рівню і завданням великого стилю драматургії, обдарованість яких слід було б весь час розвивати, бо, на моє глибоке переконання, актор зростає лише у великих і складних ролях.

Закони виховання труп Національного театру теж міцно пов'язані з творчим процесом, його повнотою і гармонійністю. У Національному театрі немає місця амбіційності, тут всі мають усвідомлювати, що працюють на загальну Ідею, Ідею Національного мистецтва, втілення якої стає можливим лише за умов якнайповнішої реалізації непересічних, зокрема, акторських обдаровань.

Національний театр повинен мати можливість найбільш пошукові концепції опрацьовувати на території власної Малої сцени. Не всі художні ідеї повинні бути одразу проголошені на тисячні глядацькі зали. Існує також драматургійний матеріал, який чистіше, ясніше звучить саме в умовах камерної сцени. Скажімо, я волів би ставити Чехова саме на Малій сцені.

Всі служби театру, які беруть участь у процесі творення вистави, мають відчувати не тільки престиж театру, в якому працюють, а й відповідальність за якість його роботи. Це складно втілити - колектив великий і має розгалужену структуру, але критерії від того не можуть бути заниженими.

І, нарешті, глядач. Великий стиль Національного театру має поєднуватись з демократичністю. Інша річ, що демократизм цей має виявлятися в тому, щоб кожен відчував себе на виставах театру вільно, але виносив після перегляду почуття радості, що відкрив для себе нове, небачене, глибоке. Театр сьогодні сам по собі став досить елітарною установою, оскільки він менш доступний широкому загалу, порівняно, скажімо, з телебаченням, яке приходить щовечора в кожную оселю. Але саме театр базується на принципах соборності й у цьому його унікальність.

Національний театр і сьогодні, і в майбутньому має стати певним художнім і разом з тим моральним, духовним камертоном нації.

Від редакції. Статтею Сергія Данченка, до якої автор ставиться як до маніфесту, розпочинаємо розмову фахівців з приводу концепції національного театру і ширше - мистецтва.